

Türkçe Öğretmen Adaylarının Romana İlişkin Metaforları

Turkish Teachers Conceptual Metaphors Concerning Fiction

Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAYGANA*
Yrd. Doç. Dr. Nail GÜNEY**
Öğr. Gör. Mehmet YAPICI ***

Özet

Roman, Türkçe Öğretmenliği programı açısından son derece önemli bir değerdir. Çünkü, Türkçe öğretmeni okumayı sevdiren, okuma kültürünün oluşmasında en önemli şahsiyetlerden biridir. Bu bağlamda, Türkçe öğretmenlerinin romana ilişkin düşüncelerinin bilinmesi önemlidir. Eğer Türkçe öğretmeni romana ilişkin olumlu bir tutuma sahip ise öğrencilerin de romana ilişkin tutumları olumlu olacak ve okuma kültürüne sahip olma şansı da yükselecektir. Ülkemizde okuma kültürünün yeterince yerleşmediği düşünüldüğünde, roman okuma düzeyimizin de yüksek olmadığı kolaylıkla anlaşılabilir.

Bu araştırma, Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümüne devam eden öğrencilerin romana ilişkin sahip oldukları algıları, metaforlar yardımıyla ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden “olgu bilim” kullanılmıştır. Bu amaç için öğrencilerden romana ilişkin metafor üretmeleri istenmiştir. Araştırmanın katılımcılarını, Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği bölümünde okuyan 110 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada, öğretmen adaylarından “Roman.....gibidir, Çünkü;.....” şeklinde oluşturulmuş anket doldurmaları istenmiştir.

Araştırma sonunda, katılımcılar romana ilişkin toplam 66 adet geçerli metafor üretmişler ve toplamda 4 farklı kategori ortaya çıkmıştır. Bu kategoriler; Araç olarak roman, Mekân olarak roman, Tabiat unsuru olarak roman, Hayatı yansıtan bir kurgu olarak roman şeklinde belirlenmiştir.

* Canik Başarı Üniversitesi, mehmetkaygana@gmail.com

** Canik Başarı Üniversitesi, nguney@basari.edu.tr

*** Amasya Üniversitesi, myapici69@gmail.com

Anahtar kelimeler: Eğitim, Metafor, Roman, Türkçe Öğretmenliği, Öğretmen adayı.

Abstract

Fiction is a real value when Turkish Teacher Training Curriculum is taken into account. Turkish teacher is believed to be a person getting students to love reading and is also crucial in terms of formulating a reading culture. In this context, it is very important for us to know Turkish Teacher's thoughts in relation to fiction. It is believed that if a Turkish Teacher has a positive attitude towards reading/novels, his/her students will also be inclined to show positive attitude towards fiction and students' chance to acquire reading-culture will be increased. When it is considered that reading culture somewhat is not rooted in our country, it can also be easily considered that our reading level is not up to a very desired and substantial level.

This research aims to reveal the students' perceptions with regard to fiction through use of metaphors. Research sample for the study consists of the Turkish Language Teacher Training Students continuing their education period at Amasya University, Faculty of Education.

Phenomenological method was used in the study. For this purpose, students participated in the study were asked to produce metaphors in relation to fiction. A total of 110 students from Faculty of Education at Amasya University studying Turkish Language Teacher Training Program participated in the study. Participants were asked to complete the following prompt: "Novel is like . . . because . . ." by focusing on one metaphor. Research revealed 66 valid metaphors and 4 distinctive conceptual categories based on the participants' metaphorical images identified. These defined categories appeared to be: fiction as a tool, fiction as a place, fiction as an element of the nature and as a fiction reflecting life.

Key words: Education, Metaphor, Fiction, Turkish Teachers, Pre-service Teacher

Giriş

Türkçe eğitimi programı ile öğretmen topluluğunun bir parçası olmaya hazırlanan Türkçe öğretmen adayları da bütün insanlar gibi günlük yaşamlarında farkında olarak veya olmayarak metaforlar kullanmaktadırlar. Bu gündelik süreçlerin bilinçli bir farkındalığa dönüştürülmesi öğretmen-öğrenci ilişkisinin de bilinçli ve üretici bir yön kazanmasına katkı sağlayabilir. Çünkü metaforlar, Arslan ve Bayrakçı (2006)'ya göre "bireylerin kendi dünyalarını anlamalarına ve yapılandırmalarına yönelik güçlü bir zihinsel haritalama ve modelleme mekanizmasıdır.

Öğretmen adaylarının bu bağlamda, metafor kavramını bilinçli olarak kullanmayı öğrenmeleri ve yorumlayabilmeleri, onları, eğitim-öğretim ortamında öğrencileri anlamada, duygu ve düşüncelerini yorumlamada daha nitelikli ve donanımlı kılacaktır. Boostrom (1998)'e göre; metaforlar bir bakış açısının yaratıcı söylemi olarak kabul edilmektedir.

Metafor farklı kaynaklarda ve bilim alanlarında farklı terimlerle karşılanmaktadır. Sosyoloji ve Felsefede analogi, Edebiyat ve Dilbilim alanında eğreltileme, mecaz, ödünçleme, istiare, Eğitimbilim alanında ise daha çok benzetme anlamında kullanılmaktadır. Ancak, bunların hiçbiri tam olarak metaforik düşünceyi açıklayamadığı düşünüldüğü için metafor kavramının kullanımı tercih edilmektedir.

Metafor kelimesi, yunanca “metapherein” kelimesinden türemiştir. “meta” değiştirmek, “pherein” ise taşımak, anlamındadır (Levine, 2005). Metafor, bir düşünce ve görme biçimidir (Morgan, 1998). Günümüzde söz sanatı olarak daha çok tanınan metafor (Salman, 2003), her dilde, anlatımı güçlendirmek, canlı kılmak için yararlanılan söz sanatlarından biri olarak, benzetme demektir. Benzetme; bir nesnenin niteliğini, bir eylemin özelliğini daha iyi anlatabilmek için bir başka nesne ve eylemlerden yararlanarak, onu anımsatma yoluyla gerçekleştirilir (Aksan, 1998). Öz olarak metafor bir şeyi başka bir şeye göre anlamlandırmak, ifadelendirmektir (Lakoff ve Johnson, 2005). Metaforlar insanın doğayı ve çevresini anlamasının, anlamsız gibi görünen nesnel gerçeklikten belirli yorumlar yoluyla anlamlar çıkarmasının, yaşantı ve deneyime anlam kazandırmanın araçları olarak “bilmeye” de olanak sağlar (Yıldırım Ve Şimşek, 2006).

Metafor, Oxford Sözlük’te “İki şey arasındaki ortak özelliği göstermek ve güçlü bir betimleme yapmak, bir şeyi hayali olarak tasvir etmek için kullanılan sözcük ya da kavram.” (Hornby, 2000) şeklinde tanımlanır. Edebî bir sanat olarak Cuddon, metaforu “Konuşma sanatında bir şeyi başka bir şey vasıtasıyla betimleme eylemi.” cümlesiyle açıklar (Cuddon, 1999). Metaforu sadece konuşmaya ait bir figür olarak değerlendirmek kavramsal anlamda çok doğru olmaz. Çünkü metafor gerçekliği ve bilgiyi kavramada alternatif imkanlar sunan hatta zaman zaman kendine özgü gerçeklik ve bilgi üreten bir mekanizma işlevi görmektedir (Çalışkan 2009).

Metafor ibaresi, Türkçe sözlüklerde *istiare* kelimesi ile karşılanmaktadır (Akalın, 2009). Bu durum edebî sanatlar üzerine yazılan önemli eserlerde karşımıza çıkan kabulün bir yansıması olmalıdır. Dolayısıyla sözcüğün anlamsal çerçevesi çizilirken yerli kaynaklarda istiare ile ilgili bölümlere başvurulmalıdır. Tâhiru’l-Mevlevî Edebiyat Lugatı adlı ünlü eserinde istiareyi “İstilahta bir kelimenin manasını geçici olarak başka bir kelime hakkında kullanmak” (Tâhiru’l-Mevlevî, 1994) şeklinde tanımlar. Belâgat kitaplarında istiare için “bir lafzın müşabehet alakasıyla ve aslı manasının kastedilmesine karine-i mâniya sebebiyle hakiki manasının dışında kullanılmasıdır” (Eren Ve Vecih, 2006) ifadeleriyle karşılaşıyoruz. İstiâre, bir şeyin ödünç verilmesini veyâ ödünç alınmış bir şeyin iâdesini istemektir. Edebiyatta, taraflarından biri kaldırılmış belîğ teşbihe bu ad verilmektedir. Arada bir engel karine (karîne-i mâni’a) bulunmak şartıyla, bir sözü, benzerlik ilgisiyle kendi manası dışında kullanmak, istiâre adını alır (Bilgegil, 1980).

Metafor; bir şeyi veya bir fikri ona çok benzer niteliklere sahip başka bir şey ile genelde “gibi”, “benzer” sözcüklerini kullanmaksızın istenen tanımlamayı yapmak, anlatıma üslup güzelliği ve kolaylığı katmak için kullanılan sözcük ya da söz-

cük kümesidir. Başka bir deyişle metafor; bir kavramı, kelimeyi, terimi, olguyu daha güzel ve iyi anlatmak amacıyla, başka bir anlamda olan bir sözcükle, ilgi kurularak benzetme yoluyla kullanılmasıdır (Aydın, 2006).

Metafor günlük dilde ve hayatımızda farkında olduğumuzdan çok daha yaygın bir yer tutar. İç durumları, soyut düşünceleri ve karmaşık kavramları metafor kullanmadan tarif etmek neredeyse imkansızdır. Genellikle ne konuşan ne de dinleyenler ne kadar çok metafor kullandığının farkında değildir. Metafor sadece edebi bir kavram değildir. İnsan düşüncesinin, dünyayı algılayışımızın ve karar alma kabiliyetinin merkezinde yer alır. Metaforlar keyfi olarak kullanılmaz. Çoğunlukla bedensel durumumuz ve çevreyle ilişkimizin niteliği metaforun ortaya çıkışında etkilidir. Kişisel metafor kullanımının kendine has bir mantığı vardır ve bu zamanla değişmez, süreklilik gösterir (Tompkins, Sullivan&Lawley, 2005). Metafor sadece bilişsel bir dizi işlem olarak düşünülmemelidir. Kültür de metaforun oluşumunda önemli bir rol oynar (Çalışkan; 2009). Kovecses (2003), metaforun ortaya çıkışını, hedef ve kaynak alan etrafında ilişkilenen dokuz unsurla açıklar. Bu unsurlardan bir diğeri de 'hedef ve kaynak alan arasındaki ilişki'dir. Metaforun ortaya çıkışında gözlemlenen hedef ve kaynak alan arasındaki şeyler açısından eşleşmeler ontolojik uygunluk; hedef ve kaynak alanlar arasındaki bilgi bakımından ortaya çıkan eşleşmeler ise epistemolojik uygunluk olarak nitelenmiştir (Lakoff&Kovecses, 1987)

Metaforlar, kelimelerin başka anlamlar üstlenerek, bireylerde farklı anlamlar yarattığı sembolik söyleyişlerdir. Kelimenin dilde kullanımı süreklilik kazanarak belli bir zaman dilimi içinde sabitlenmiş anlamlarına, gerçek anlam; kullanım içinde bir başka sözcüğün anlamını bir yönüyle üstlenmesiyle edindiği anlamlara da metafor denilmektedir (Guiraud, 1994).

Kavramsal metafor teorisine göre metafor, bir kelimenin başka bir kelimedenden hareketle anlaşılması değil, bir kavram alanının başka bir kavram alanına göre anlaşılmasıdır. Bu noktada dilsel metaforlar ile kavramsal metaforlar arasında bir ayrım yapmak gerekir. Söz gelimi ZAMAN PARADIR (TIME IS THE MONEY) bir kavramsal metafordur. Zaman ile ilgili kavram alanını para ile ilgili kavram alanına ait özelliklerle anlattığımız her ifade bu kavramsal metafora bağlı bir dil birliğidir. Söz gelimi 'Zamanını boşa harcıyorsun. Derslerden arta kalan zamanı aileme ayırıyorum. Zamanını iyi değerlendirmelisin. Zaman kazanmak için başka ne yapabiliriz? Zaman kaybetmeyelim. Daha fazla zamanınızı almamayım.' cümleleri 'Zaman paradır.' kavramsal metaforundan doğan dilsel metaforlardır (Çalışkan; 2009).

Metafor gizli bir yaşam alanı olarak etrafımızda varlığını devam ettirir. Ortalama her 10-25 kelimedede bir metafor kullanırız. Başka bir ifadeyle dakikada yaklaşık altı metafor kullanırız. Borsa yorumlarında, satın alma kararlarımıza kadar birçok eylemimizi gizliden gizliye belirleyen metaforlardır. Bu durum politika için de geçerlidir. Siyasi meselelerde fikirlerimizi belirleyen unsurlardan bir tanesi de politik dildeki metaforlardır. Psikolojide ise insan ilişkilerinin ve duygularının doğal dili

metafordur. Metafor, düşüncenin kelimelerle gerçekleşeninden farklı ve daha önsel bir başka yoludur. Buna bağlı olarak metafor, psikolojide davranışlarımızı, duygularımızı ve inançlarımızı örtük ve sıra dışı bir şekilde etkiler. Travma sonrası stres bozukluklarının anlamlandırılma ve giderilmesinde sembolik modelleme üzerinde kurulan ve 'açık dil' şeklinde adlandırılan uygulamalarda asıl amaç kullanılan dilin metaforik yapısını çözümlenektir (Geary, 2011).

Yukarıda ifade edilen teorik temellendirmeler neticesinde, Türkçe öğretmen adaylarının 'roman'la ilgili metaforlarının geçerlik ve değerlilik açısından bilimsel anlamda dikkate değer bir veri kaynağı olduğu söylenebilir. Dahası, sözü edilen verileri Türkçe (anadil) öğretmenlerinin temel edebi türlerle ilişkisi ve bu ilişkinin öğretmen ya da öğrenci penceresinden analizi noktasında bereketli bir alanı işaret ettiği ileri sürülebilir.

Yöntem

Öğretmen adaylarının romana ilişkin sahip oldukları algıları, metaforlar aracılığıyla belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik (olgubilim) desen kullanılmıştır. Olgubilim deseni, farkında olduğumuz ama derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgubilim, bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için uygun bir araştırma zemini oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2012-2013 öğretim yılında Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği programında okuyan 110 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Öğretmen adaylarına araştırmanın amacı anlatılarak, katılımın zorunlu olmadığı ve kimlik bilgilerinin özellikle yazılmaması gerektiği söylenerek uygulamaya geçilmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmada, öğretmen adaylarının romanı hangi metaforlar ile nitelediklerini belirlemek amacıyla, onlara "Roman.....gibidir. Çünkü....." şeklinde görüşlerini belirtmeleri istenen anketler verilir 15 dakikalık süre içinde doldurmaları sağlanmıştır.

Veri Analizi

Bu çalışmada, elde edilen verilerin değerlendirilmesinde "içerik analizi" tekniği kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu bağlamda çalışmada veri analizi için şu yol izlenmiştir:

1.Adlandırma aşaması: Bu aşamada öğrencilerin yazdığı metaforlar tek tek adlandırılarak listelenmiştir.

2.Kategori oluşturma aşaması: Öğrencilerin ürettiği metaforlar kavramsal kategoriler altında gruplandırılmıştır.

3. Geçerlik ve güvenilirlik aşaması: Çalışmada, araştırma bütün süreçleri ile adım adım anlatılarak geçerliliği sağlanmıştır. Sınıflandırmaların güvenilirliğini artırmak için çalışma, önce araştırmacılar tarafından ayrı sınıflandırılmış ve karşılaştırılarak son şekli verilmiştir. Çalışmanın güvenilirlik hesaplaması “uyuşum yüzdesi formülü” kullanılarak hesaplanmıştır. (Miles&Huberman, 1994). Güvenirlik hesaplamasındaki uyuşum yüzdesi %70 olduğunda güvenilirlik yüzdesine ulaşılmış kabul edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Çalışmanın, uyuşum yüzdesi 94 olarak bulunmuştur.

4.Frekans ve yüzdelerinin hesaplanarak yorumlanması aşaması: Bu aşamada, metaforların frekansları çıkarılarak kavramsal kategoriler altında yorumlanmıştır.

Bulgular ve Yorum

Öğretmen adaylarının romana ilişkin ürettiği metaforlar 4 kategori altında (Araç olarak roman, Mekân olarak roman, Tabiat unsuru olarak roman, Hayatı yansıtan bir kurgu olarak roman) toplanarak yorumlanmaktadır.

Bir Araç Olarak Roman

Bir araç olarak roman metaforuna bakıldığında Türkçe öğretmen adaylarının bu konuda 22 metafor ürettikleri görülmektedir. Bu metaforlardan “arkadaş” üç defa, “kilitli sandık” metaforunun iki, diğerlerinin ise birer defa tercih edildikleri görülmektedir. Bir araç olarak roman kategorisi bir bütün olarak Tablo 1’de yer almaktadır.

Öğretmen adaylarının roman olgusunu gerçek/somut yaşamı anlamlandırma da bir araç olarak kullandıkları görülmektedir. Buradaki metaforların ifade olarak farklılık gösterecek de birbirine yakın anlam alanlarını işaret ettikleri dikkat çekmektedir. Örneğin, ‘bize kendimizi anlatan, yaşantımıza eşlik eden ve yokluğunda boşluğunu hissedeceğimiz bir arkadaş’ olarak roman; ‘kapağını açtığımızda içindeki hazinelere ulaşabileceğimiz kilitli bir sandık, kutu, değerli bir taş veya kolye olarak alımlanan romana oldukça yakındır. Aynı şekilde ne kadar içsek de doyamayacağımız terli terli içilen bir ‘su’, her seferinde farklı tatlar aldığımız ‘ekmek’, farklı malzemelerle yakalanan lezzetleri barındıran bir ‘yemek ya da çok küçük yaşlardan itibaren hayatımızı kuşatan ve eğitimizi destekleyen bir ‘beşik’ olarak roman algısı da bir araç olarak romana atfedilen kıymeti işaret eder.

Bir psikolog olarak roman algısının, ‘İnsanın hayallerini anlatırken içinde sakladıklarını da döker ortaya’ gerekçesiyle dile getirilen ‘sarhoş’ metaforundan hiç de uzak olmadığı ortadadır. Bilinçsizce kullanıldığında zarar verebilecek bir ‘antibiyotik’ olarak romanın, psikolog ve sarhoş metaforlarıyla birlikte düşünüldüğünde geniş bir çağrışım değeri kazandığını söylemek yanlış olmaz.

Yazarın bir çoban ve muma benzetildiği iki metafor (siyasi lider ve mum) da oldukça dikkat çekicidir. Kendi tükenirken etrafını aydınlatan ve sürüyü güden bir lider olarak yazarın konumlandırılışı, yukarıdaki ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde, günümüzde daha çok oyun yönüyle algılanan gerçek hayatla ilişkisi sınırlı-zorunlu değil- kurmaca bir metin olarak romanın (Ecevit, 2004) Türkçe öğretmen adaylarının çok daha farklı algılandığının göstergesi olarak okunabilir. Kendi dönemini gerçekliğini yansıtan (Watt, 2007 ; Watt ve Barthes, 2002), eğlenme ve öğrenme aracı olarak romanın, ki bu 19. yy boyunca etkili olan realist-naturalist kabullerle ilişkilidir, günümüz dünyasından çok modernleşme serüvenimizin yaygınlaşıp hızlandığı dönemlere ait olması gerçekçi zihinler için şaşırtıcı bir işaret olmayacaktır.¹

Soyut anlam yüklemeler yerine yaşamın içinde yer alan somut bir objeyi ele aldıkları gibi, romanı ele aldıkları görülmektedir. Öğretmen adaylarının romanı bir araç olarak gördükleri metaforlarında, gerekçelerin bazen metaforun önüne geçtiği durumlar da ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, su metaforunun gerekçesi olarak sunulan “her toplumda farklı bir şekil alır” ve “hayatın vazgeçilmezidir” ifadeleri son derece yalın ve güçlü anlamları ile dikkat çekmektedir. Aynı şekilde, saat metaforu için ileri sürülen “yavaş ve sıkıcıdır” ifadesi, Türkçe Öğretmen adayına yakışmayacak düzeyde yüzeysel kalmaktadır.

‘Bayatlamış yaşamları anlatan bir obje’ olarak (hayat çöplüğü) romanın güncelden kopukluğuna yapılan vurgu da üzerinde düşünölmeye değer bir durumdur; ‘fotoğraf’ metaforundaki ‘insanları kendi zamanına götürür’ ibaresi de ilk ifadenin marjinal bir tepki olmadığını göstermektedir. İlköğretimden üniversiteye –hatta Türkoloji bölümlerine- kadar müfredata dâhil edilen eserlerin çok büyük bir kısmının günümüz dünyasıyla arasında asgari yarım asır olduğu düşünöldüğünde, ilk iki metaforun bir hakikati işaret ettiği söylenebilir. ‘Yavaş ve sıkıcı’ oluşuyla bir saate benzetilen, ki burada kastedilen parça değil bütündür, yani zamandır, romanın günümüz nesillerinin hayata bakış açıları ve kabulleri ile arasında önemli bir farklılığı vurgulamak için kullanıldığı pekala söylenebilir. Hayatın her alanında baş döndürücü bir hızın hâkim olduğu, büyük hakikatlerin yerini eğlence ve hazın aldığı modern hayatta, içinde bulunulan zamandan uzaklığı ve yavaşlığı eleştiren bu yaklaşım da kendi içinde son derece tutarlıdır.

¹ Burada masal, menkıbe, mesel, kıssa vb. geleneksel türlerdeki hakikat ve anlatı arasındaki ilişkinin toplumsal hafıza belli bir oranda korunmakta olduğunu da belirtmek gerekir. Aksi takdirde meselenin tamamı adına kuşatıcı olmaktan uzaklaşmak kaçınılmazdır.

Tablo 1: Bir araç olarak roman kategorisine ilişkin metaforlar ve gerekçeleri

Metafor	f	Gerekçe
Arkadaş	3	Roman kendini sana anlatır, sen de onu dinlersin (okursun) Olumlu olumsuz bir arkadaşla yaşanılanı yaşarız onunla. Hemen her yerde bize eşlik eder ve yokluğunda boşluk hissedimiz.
Kilitli sandık	2	Okudukça içindekileri görebiliriz. Açığa çıkarabiliriz. Kapağını açtığı anda hazinelere ulaşabilirsin.
Siyasi Lider	1	Roman (yazar) çoban, insanlar da sürüdür.
Kalem	1	Düşünce ve duyguları yansıtan bir araçtır.
Saat	1	Yavaş ve sıkıcıdır.
Beşik	1	Çok küçük yaşlardan itibaren roman yaşamımızı kuşatarak, iyi bir eğitim almamızı sağlar.
Ekmek	1	Her yazarın tarzı farklıdır, her romandan farklı tad alırsın.
Mum	1	Yazar mum ışığı romandır, kendisi tükenirken aydınlatır
Antibiyotik	1	Hastaların bilinçsizce kullandıkları antibiyotikler gibi bilinçsizce okunan romanlar da zararlıdır.
Fotoğraf	1	İnsanları kendi zamanına götürür ve hayattan izler taşır.
Kutu	1	İçini açmadıkça göremezsiniz.
Yemek	1	Farklı malzemelerden yapılan lezzetleri barındırır.
Sarhoş	1	İnsanın hayallerini anlatırken içinde sakladıklarını da döker ortaya.
Değerli taş	1	Keşfedilmeyi bekler. Sıradan gibi görünse de değerlidir.
Kolye	1	Parçalardan oluşturulmuş bir bütündür, kimi boyunlarda özgürlüğü işaret eder kimilerindeyse esareti.
Hayat çöplüğü	1	Hayatın her alanından izler taşıyan, bayatlamış yaşamları anlatan bir obje
Terli su içmek	1	Ne kadar içseniz doyamazsınız.
Psikolog	1	Roman okumak terapi etkisi yapar.
Merdiven	1	Okudukça yükselten ve yüselidikçeherşeyi daha iyi görmeyi sağlayan..
Leylek	1	Sizi başka diyarlara götürür.
Oyuncaklar	1	Oynayarak, eğlenerek öğretebilir.
Lamba	1	İçeriği ile geçmişi ve geleceği aydınlatır.

Bir Mekân Olarak Roman

Bir mekan olarak roman metaforuna bakıldığında Türkçe öğretmen adaylarının bu konuda 7 metafor ürettikleri görülmektedir. Bu metaforlardan “ev” metaforunun 4 defa “dünya” metaforunun 2 defa, diğerlerinin ise birer defa tercih edildikleri görülmektedir. Bir mekân olarak roman kategorisi bir bütün olarak Tablo 2’de yer almaktadır.

Öğretmen adaylarının roman olgusunu kendilerinin de içinde yer aldıkları gerçek/somut yaşamı anlamlandırmada kullanılan fiziki bir uzamlarla ilişkilendirdikleri görülmektedir. Romanı bir mekân olarak gören öğretmen adaylarının tercih ettikleri adlandırmaların (ev, dünya, sığınak, bina, oda ve alışveriş merkezi) da öenli bir psikolojik arka planı işaret ettiğini söylemek mümkündür (Bachelard, 1996)

Öğretmen adaylarının mekan olarak roman kategorisi altında ileri sürdükleri metafor ve gerekçelerine bir bütün olarak bakıldığında şu izlenimi oluşturmaktadır: İnsan yaşamının paralel evreni olan bir de roman evreni vardır. “Ev, hayata ait tüm duygulardan izler taşır. romanlar da öyledir” gerekçesi ve buna ek olarak “her türden insanı, olayı ve yeri barındırır” ifadesi bu yargıyı güçlendirmektedir.

Öğretmen adaylarının roman olgusunu, gerçek yaşamın dışında bir paralel evren gibi algılamaları, roman yazma etkinliğine ve yazara duyulan gerçek üstü ve ulaşılmaz hayranlığın ve geleneksel kültürdeki anlatı-hakikat ilişkisinin bir iz düşümü olarak da düşünülebilir.

Tablo 2: Bir mekân olarak roman kategorisi ilişkin metaforlar ve gerekçeleri

Metafor	f	Gereke
Ev	4	Huzur ve sıcaklık verir, kendini rahat hissetmeni sağlar. Evde bulamadığın sıcaklığı bulabilirsin. Anlatıcı, olay ve kahramanlardan oluşan bir yapısı vardır. Ev, hayata ait tüm duygulardan izler taşır. Romanlar da öyledir. Bir toplumun kimliğini oluşturan her şeyi barındırır.
Dünya	2	Dünya gibi kalabalık ve yer yer karmaşıktır. Her türden insanı, olayı ve yeri barındırır.
Aile	1	İçinde, hüznü, hayalleri, yaşanmış olayları barındırır.
Sığınak	1	Roman okumak iç dünyamızı dilediğimiz, dinlendiğimiz sığındığımız limanları hatırlatır.
Alışveriş merkezi	1	İyi bir okuyucu romanda anlatılanlar arasında ihtiyacı olanları seçer.
Bina	1	Dışarıdan tek parça görünür, içine girildiğinde anlaşılabilir.
Oda	1	Gereksiz eşya kaldırmaz, etkileyiciliğini kaybetmesine yol açar.

Bir Tabiat Unsuru Olarak Roman

Bir tabiat unsuru olarak roman metaforuna bakıldığında Türkçe öğretmen adaylarının bu konuda 15 metafor üretmiş; bu metaforlardan “ağaç” ve “deniz” metaforları üç, “su birikintisi”, “su”, “nar” ve “maden” metaforları iki, diğerleri ise birer defa tercih edilmiştir. Bir tabiat unsuru olarak roman kategorisi bir bütün olarak Tablo 3’de yer almaktadır.

Öğretmen adaylarının metaforları için öne sürdükleri gerekçelerden hareketle ortaya çıkarttığımız roman algısını şöyle ifade edebiliriz: Roman, kültür aktarımındaki rolü ile topluma ve insanlığa oksijen kadar gerekli; uçsuz bucaksız her şeyi kuşatan enginliği ile sırlarla dolu, su kadar yaşamsal ancak dışarıdan bakıldığında bir ceviz ya da nar gibi içindeki hazineleri hemen göstermeyen; sabırla beklendiğinde bir tohumun ağaca, bir tomurcuğun meyveye dönüşmesi gibi bize çok farklı imkânlar sunabilecek bir metindir.

Romanla hayat arasında çok sıkı -neredeyse birebir- ve doğrudan ilişki kuran bu metaforlar öğretmen adaylarının edebi metinle ilişkisinde daha önceki başlıklarda işaret edilen daha çok oyuna odaklı postmodern duruma bir hayli uzak olduklarını göstermektedirler. Bu durum, eğitim sistemindeki kalıplar, modernleşme ile ilişkimizin art zamanlılığı ve geleneksel hayatın, değerler dünyasının etkilerinin toplamı ile açıklanabilir.

Tablo 3: Bir tabiat unsuru olarak roman kategorisine ilişkin metaforlar ve gerekçeleri

Metafor	f	Gerekeçe
Ağaç	3	Toplumsal yaşamı bütün unsurları ile ayakta tutar (kültür aktarıcısıdır) Ağaçların oksijen sağlaması gibi roman da topluma insanlığa fayda sağlar. Zamanla değerlenir ve yazar emeğinin karşılığını uzun zaman sonra alır.
Deniz	3	Sırlarla doludur, kimine hayal kurdurur, kimine ilham kaynağı olur. Uçsuz bucaksızdır, her şeyi barındırır. Dışarıdan görüldüğü gibi sessiz ve hareketsiz değildir. Sizi uzaklara götürebilir.
Maden	2	Uzun zaman alır oluşmaları. Romanın da iyisi az bulunur
Su Birikintisi	2	Roman yaşamın biriktirilmesidir. Roman su gibi yaşamsaldır.
Su	2	Her toplumda farklı bir şekil alır. Hayatın vazgeçilmesidir.

Nar	2	Bir bütünden ziyade, yaşamın farklılık ve zenginliğini barındıran parçaların anlamlı bir toplamıdır. Dışarıdan tek bir hayat gibi görünse de içine girdikçe gerçeklikleri dökülür.
Ceviz	1	Dışarıdan bakıldığında yüzeyseldir yaşama bir şey katmaz ama içine girildiğinde bizi gerçek yaşamla yüzleştirir, yaşamımızı anlamlandırır.
Ulu bir çınar	1	Çınar topraktan beslenir roman hayattan.
Güneş	1	İnsanı aydınlatır.
Okyanus	1	Suyun altında keşfedilmeyi bekleyen sayısız ve eşsiz canlılar gibi roman da çağrışımlar barındırır.
Gökkuşluğu	1	Çeşitliliği ile yaşamı anlamamızı kolaylaştırır
Kuş	1	Özgürlüktür, istersen alıp götürür seni....
Tohum	1	Meyveye dönüşür ve tadını yiyenler bilir.
Tomurcuk	1	Olgu ve olaylara dışarıdan bakmak yerine roman yoluyla yaşamın içine girip, olun biteni anlamlandırmayı kolaylaştırır
Rüzgarda sürüklenen yaprak	1	Okunduğu her toplumda anlamını kazanır, sabit bir yeri yoktur.

Hayatı Yansıtan Bir Kurgu Olarak Roman

Hayatı yansıtan bir kurgu olarak roman metaforuna bakıldığında, Türkçe öğretmen adaylarının bu konuda 22 metafor ürettikleri görülmektedir. Bu metaforlardan “ayna” metaforu 11 defa, “hayat” 7 defa, “insan” üç defa, diğerlerinin ise birer defa tercih edildikleri görülmektedir. Hayatı yansıtan bir kurgu olarak roman kategorisi bir bütün olarak Tablo 4’de yer almaktadır.

“Öğretmen adaylarının bu başlık altında ürettiklerine baktığımızda; “ayna, hayat, insan, anlaşılmayı bekleyen insan, yaşam, sır küpü, düşünce bulutu, karanlıkta bakan bir çift göz, özet, hazine, gerçek alemin gölgesi ve araçsız seyahat” metaforları romanla yaşanan hayat arasındaki koşutluğu oldukça yüksek bir noktada kabullenen bir bakış açısını yansıtmaktadır. Bu durum daha önceki başlıklardaki çıkarımlar ve sonuçları ile de uyumludur. ‘İşletim sitemi ve kadın’ metaforlarıyla ifade edilen ve “Beynimizin kusursuz çalışmasını sağlayan” , “tutkulu ve vazgeçilmez bir ilişki” yaşadığımız öne sürülen roman algıları da sözü edilen kabulün uzağında değildir.

“Dans etmek, sanal âlemden gezinti ve görüntüsüz sinema” metaforları ise gerçekçilik, eğlence, oyun ve fantastikle izah edilebilecek gerekçeleri nedeniyle modern roman algısına, dolayısıyla yaşanan zaman ve hayatla uyumlu bir kabule işaret etmektedir. Araç olarak roman başlığı altında değindiğimiz ‘ çöplük, fotoğraf ve saat’ metaforları için dile getirilenlerle birlikte düşündüğümüzde 110 kişi

arasında altı kişinin, bir edebi metin olarak romanla ilişkisinde diğerlerinden çok farklı bir yerde durduklarını söyleyebiliriz.

Tablo 4: Hayatı yansıtan bir kurgu olarak roman kategorisine ilişkin metaforlar ve gerekçeleri

Metafor	f	Gerekeç
Ayna	11	Yazarın yarattığı bizim yaşamımızın bir yansımasıdır. Yaşamı ve dönemi yansıtır Yazarın duygu ve düşüncelerini aktarır. Toplumun bütün yönlerini yansıtır. Her yönüyle toplumu ve insanı yansıtır. Toplumu ve hayatı yansıtır. Zaman içinde toplumda meydana gelen değişimleri yansıtır. Bunları romanda görürüz. İyi kötü ayırmaksızın olanı gösterir. En küçüğünden en büyüğüne Her şeyi içinde barındırır. Milletlerin tarihini, kültürünü ve yaşantılarını yansıtır Gerçeği olduğu gibi gösterir, yalan söylemez.
Hayat	7	Hayat gibi yanlış, doğru, hüzünlü eğlenceli yanlar barındırır. Uzun bir hayat gibi yaşanmışlıklar barındırır. Romanda da hayattaki gibi roller, duygular ve olaylar vardır. İnsan da hayatını roman gibi kurgular. Farklı olaylar, yaşanmışlıklar, mutluluklar, üzüntüler, hayal kırıklıkları, sürprizler barındırır. İnsanların yaşadıkları romanlarda vardır. Onlardan ders almak imkanı da, yaşamaksızın.. Bütün niş çıkışları içinde barındırır.
İnsan	3	Geçmişin, bugünün ve geleceğin izlerini taşır. Bazen insanların yerini alırlar ve insanlardan gördüklerimizi onlarda buzlmaya çalışırız. Arkadaşlık gibi.. İnsanlar yazıya geçirilmemiş romanlardır, romanlar ise yazıya geçirilmiş insanlar.
Kazak	1	Roman bir örgü gibiilmekilmek gerçekleştirilen zorlu bir süreçtir.
Dans Etmek	1	Uygun seçilmiş bir roman dans ve müziğin doğru uyumu gibi yaşamımızı değiştirip güzelleştirebilir.

Anlaşılmayı bekleyen insan	1	Doğru okunduğunda anlaşılabilir ve anlaşıldığında size çok şey katar.
Saat kadranı	1	Yazarın anlatmak istediği zaman, mekân ve kahramanı gösterir.
Yolculuk	1	Uzun bir yolda başımıza neler geleceğini, kimlerle tanışacağımız bilemeyiz. Bazen zamanda yolculuk, bazen de kendi içimizde yolculuğa çıkarız.
Yaşam	1	Karmaşık ve sürprizlerle doludur
Sır Küpü	1	Yazarlar iç dünyalarını romana yansıtır, sırlarını romana gizler
Düşünce bulutu	1	Roman yaşamın bütün zihinsel imgelerinin bir yansımasıdır
Karanlıktan bakan bir çift göze	1	Biz onu göremeyiz ama roman yazarı bizim herşeyimiz görür.
Bilge bir insan	1	Roman okurken bilge bir insanla konuşur gibi oluruz.
Özet	1	Toplumun özetini barındırır.
Hazine	1	Farklı anlamlar içerir ve birçok sırrın kapısını açar anlam derinliğine inilirse.
Sanal âlemdede gezinti	1	Gerçek gibidir ama gerçeğin kendisi değildir.
Görüntüsüz sinema	1	Herkes aynı romana bakar ve hepsi kendi hayal ettiğini görür.
Hayaller	1	Romanlar gerçeklerden yola çıkılarak oluşturulan hayallere benzerler.
İşletim sistemi	1	Beynimizin kusursuz çalışmasını sağlar.
Gerçek âlemin gölgesine	1	Hayatın benzerini sunar.
Araçsız seyahat	1	Hiçbir aracın ulaşamayacağı yerlere götürür roman.
Kadın	1	Tutkulu ve vazgeçilmez bir ilişkidir.

Sonuç

Yeterince okuyan bir toplum olmadığımız eleştirisi oldukça sıkça gündeme gelmektedir. Okuma kültürünün en önemli parçası olarak da roman görülmektedir. Bu bağlamda, bu araştırmadan elde edilen bulgular okuma kültürü açısından nasıl değerlendirilebilir? Kuşkusuz şunu açık yüreklilikle dile getirmek gerekir ki; bu tür bir yargı, bu araştırmadan çıkarılabilecek dolaylı bir sonuç olarak görülebilir.

Araştırmamıza katılan 110 kişiden sadece altısının romanı (edebi eseri); kurmacayı, eğlence ve oyunu ön planda tutarak alımladığı görülmektedir. Gerek yaşanan hayat ve roman gerekse hakikat ve roman arasındaki ilişkiyi ele

aldığımızda, Türkçe öğretmen adaylarının romanı, aydınlanma ve bilgilenme aracı gördükleri anlaşılmaktadır. Bu durum, bizde romanın, toplumsal işlev noktasında Batıdan farklı bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Hayatı, insanı ve varlığı anlama çabası ve romana atfedilen hayati önem dikkate alındığında, antropolojik açıdan (?) büyük hakikatlerle ilişkisi neredeyse kopmuş Batı toplumlarından farklı bir noktada olduğumuzu da göstermektedir. Çünkü romanla ilgili metaforlarda da görüleceği üzere peşinde koşulan halâ varlığı tümüyle ihata kudretine sahip bir konumdur.

Eğitim dünyası açısından bakıldığında, hem ilköğretim hem de orta öğretim müfredatlarının Batılı bir dikkatle ve dilbilimin verileriyle kurgulandığı bir ülkede edebî metinle ilişkinin geleneksele daha yakın oluşu, sistemin çıktıları ve başarısından bireysel gelişime kadar birçok alanda karşılaşılan başarısızlık ve kaotik durumun sebeplerini anlamada bu sonuçların oldukça kıymetli olduğu ileri sürülebilir.

Son olarak; genel anlamda doğu toplumlarında, daha özelden ise Müslüman toplumlarında ve nihayetinde ülkemizde yaşanan ve roman, reklam metni ve dizi senaryosu gibi kurmacaya ait metinler etrafında gelişen ve bazen izah edilmesi zor rakımlara tırmanan gerilimlerin anlaşılması için de yukarıdaki bulgu ve yorumların bilimsel olarak kayda değer bir potansiyele sahip olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- AKALIN, Ş. H. (2009). Türkçe Sözlük, 10. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aksan, D. (1998). *Dilbilim seçkisi: Günümüz Dilbilimiyle İlgili Yazılardan Çeviriler*, Ankara: TDK Yayını.
- ARSLAN, M. M. Ve BAYRAKÇI, M. (2006). Metaforik Düşünme Ve Öğrenme Yaklaşımının Eğitim-Öğretim Açısından İncelenmesi, *Milli Eğitim*, 35(171), 100-108.
- AYDIN, İ. H. (2006). Bir Felsefi Metafor "Yolda Olmak", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 3, s.: 9-22.
- BİLGEGİL, M. K. (1980). Edebiyat Bilgi ve Teorileri 1 Belâgat, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara: Matbaası, Ankara.
- BACHELARD, G. (1996). *Mekânın Poetikası*, Kesit Yayınları, Ankara.
- BACHELARD, G. (2006). Su ve Düşler 'maddenin imgelemi üzerine deneme', YKY, İstanbul.
- BOOSTROM, R. (1998). SafeSpaces: Reflections on an Educational Metaphor, *Journal of Curriculum Studies*, 30 (4), 397-408.
- CUDDON, J. A. (1999). *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*, London.
- ÇALIŞKAN, N. (2009). Metaforların İzinde Bir Yazarın Kavram Dünyasına Giriş: Cemil Meriç'in Bu Ülke'sinde Kitap Metaforları, *Dil Araştırmaları*, S. 4, Bahar 2009, 87-100 ss.
- ECEVİT, Yıldız (2004). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- EREN, C. U. Ve M. Vecih (2006). *Arap Belâgatında Edebi Sanatlar*, İstanbul: Sütun Yay.
- GEARY, J. (2011). *I is an other: The secret life of metaphor and how it shapes the way we see the world*. New York: HarperCollins
- GUİRAUD, P. (1994). *Göstergebilim*, (Çev.: M. Yalçın), Ankara: İmge Kitabevi.

HORNBY, A. S. (2000). Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, 6 th Edition, Oxford University Press.

İZCİ, E. (1999). Ortaöğretim Kurumlarında Görev Yapan Öğretmenlerin Öğretmenlik Meslek Bilgisi Yeterliliklerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

KAVCAR, C. (1998). Türkçe Eğitimi ve Sorunları, *Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi*, 65, 5-17.

KOVECES, Z. (2003). "Language, figurative thought, cross-cultural comparison". *Metaphor and Symbol*, 18 (4), 211-320.

LAKOFF, G., Ve KOVECES, Z. (1987). The Cognitive Model of Anger Inherent in American English. In *Cultural Models in Language and Thought*. Edts. D. Holland, N. Quinn. Cambridge University Press.

LAKOFF, G. Ve JOHNSON, M. (2005). *Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil* (Çev: G. Y. Demir), İstanbul: Paradigma Yayınları.

LEVINE, P.M. (2005). Metaphors and Images of Classrooms, *ERIC*: EJ724893

MORGAN, G. (1998). *Yönetim Ve Örgüt Teorilerinde Metafor*, İstanbul: Mess Yayınları.

MILES, M.B. & HUBERMAN, A.M. (1994). *Qualitative Data Analysis*, 2nd Ed., Newbury Park, CA: Sage.

SALMAN, Y. (2003). Dilin Düşvreni: Eğretileme, *Kitaplık*, Sayı: 65(Ekim), s.: 53 -54. İstanbul: YKY Yayını.

Tâhirü'l-Mevlevî (1994). *Edebiyat Lügati*, Enderun Kitabevi, İstanbul.

TOMPKINS, P., SULLIVAN, W., & LAWLEY, J. (2005). "Tangled spaghetti in my head", *Therapy Today*, 16(8), 32-36.

WATT, I. ve BARTHE, R. (2002). *Roman ve Gerçek Etkisi*, Donkişot Yayınları, İstanbul.

WATT, I. (2007). Romanın Yükselişi 'Defoe, Richardson ve Fielding Üzerine İncelemeler', Metis Yayınları, İstanbul.

YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınevi.